

ELŐSZÓ

Az afféle könyvek elé, mint amilyen ez is, a szerző általában *Előszót* ír vagy *Bevezetést*, esetleg mindkettőt. Az előbbi többnyire személyes, az utóbbi inkább szakmai jellegű: az alábbiakban kísérletet teszek egybegyűrásukra, mivel mindabban, ami e könyv elé kívánkozik, elválaszthatatlanul elegyednek egymással a személyes és a szakmai elemek.

Írásaim jelentős többsége mindeddig az Árpád-kor valamely jelenségével foglalkozott, néhány éve viszont megszorodtak a 14. század első felének történetében kutakodók, melyek — gondolom, ez ma már világos — zömmel jelen kötet előtanulmányai. A változás a külső szemlélő számára feltűnő lehetett, legalábbis erre következtetek abból, hogy többen is érdeklődtek afelől: ráuntam-e az Árpád-korra? A kérdés bennem nem merült fel, mivel az Árpád-kor csak a tankönyvekben ér véget III. András halálának időpontjában, egyebekben azonban, úgy tapasztaltam, I. Károly kora jóval szorosabb szálakkal kapcsolódik a 13. századhoz, mint például a Szent István megkoronázását követő évtizedek. Nem hinném, hogy ezzel valami eredeti, a történettudományt alapjaiban megrengető felismerésre jutottam volna, egyszerűen arról van szó, hogy 1301. január 14-én az Árpádtól férfiágon leszármazó utolsó király meghalt ugyan, barátai és ellenfelei azonban továbbra is éltek még egy ideig — kinek mennyi adatott —, s a Magyar Királyság területén tartózkodott már a későbbi I. Károly éppúgy, mint Druget Fülöp; utóbbi a nápolyi herceg szerény kíséretének egyik tagjaként. A történet — vagy inkább: a történelem — folytatódott tehát, s engem éppen egy olyan jelensége érdekelt leginkább a kötet tervezésekor — s érdekel ma is —, mely még az Árpád-kor utolsó évtizedeiben bukkant fel, ám a 14. század elején bontakozott ki a maga teljességében, hogy aztán még akkor el is tűnjék: jelesül az oligarchák és tartományaik. Az oligarchákkal mármost az a baj, hogy egyfelől mindazt, amit tudunk róluk, javarészt a királyi hatalom szempontjait követő források alapján tudjuk, így szinte teljesen reménytelen arra törekedni, hogy a felmerülő kérdésekre az oligarchák nézőpontjából keressünk válaszokat, ami óhatatlanul egyoldalúvá, olykor kifejezetten hamissá torzíja a történekekről megrajzolható képet, másfelől pedig jóval alaposabb ismereteink vannak az oligarchákkal kapcsolatos jelenségek politika- és hadtörténeti vonatkozásairól, mint azoknak a tartományoknak a működéséről, amelyek pedig mégiscsak hatalmuk alapjául szolgáltak. Az előbbin, amint az nyilvánvaló, a Druget-tartomány történetének feltárása sem segít, az utóbbi kérdésben azonban hasznunkra lehet ép-

pen. A Druget-tartomány ugyanis — *mutatis mutandis* — számos vonatkozásban ugyanazokat a jegyeket viseli magán, mint az oligarchák tartományai, azzal a nem elhanyagolható különbséggel azonban, hogy ellentétben azokkal — hála a viszonylag bőségesen rendelkezésre álló forrásanyagnak —, a részletekig hatolóan megismerhető. Eredeti elképzelésem az volt tehát, hogy érdemes a Druget-tartomány történetével alaposabban megismerkedni, mert így közelebb férkőzhetünk az oligarchikus tartományok belső viszonyaihoz is. Ezt a gondolatot csakhamar munkahipotézissé léptettem elő. A szakmában eltöltött évtizedek alatt rá kellett jönnöm ugyanis, hogy nem elegendő, ha csupán érdekel egy történeti jelenség és azért foglalkozom vele: munkahipotézisre van szükség. Ennek megfogalmazása azért előnyös, mert annak birtokában baj már nem érheti az embert. Ha a hipotézis igazolást nyer, akkor fontos — vagy legalább annak mondható —, új eredményt sikerült elérni, ha nem, az sajnálatos ugyan, de ki állíthatná, hogy a negatív eredmény nem eredmény. A nehézségek ott kezdődnek, ha az igazoltnak tekintett hipotézisről valaki utóbb meggyőzően bizonyítja, hogy mégsem állja meg a helyét. Kisebb a gond, ha az elvetett hipotézisről igazolódik idővel, hogy mégiscsak használható, mert akkor némi vigaszt jelenthet, hogy legalább gondoltunk a megoldásra, még ha nem is ismertük fel.

Az, persze, magától értetődik, hogy a Druget-tartomány kínálta modell nem adhat választ az oligarchák — egymástól is rendre különböző — tartományaival kapcsolatosan felmerülő kérdések mindegyikére, de ha néhány részlet értelmezésében segítségünkre lesz, máris tettünk egy lépést jobb megismerésük irányába. Az szintén kiderült már a munka kezdetén: a magyarországi Anjou-kor számos jelensége esetében olyan megfigyelésekre nyílik alkalom a Druget-tartomány történetét vizsgálva, melyektől az remélhető, hogy részint kiegészítik, részint módosítják korábbi ismereteinket, s még csak nem is csupán a témával szorosan összefüggő intézmény- és politikatörténetre korlátozódóan.

Egy más szempontból tette vonzóvá számomra a témát az a szinte teljes érdektelenség, amely a középkorral foglalkozó magyar történetírásban a korszak nagyúri családjainak históriájával kapcsolatosan tapasztalható. (Ezen a ponton némi hangsúly esik a „magyar” jelzőre, hogy miért, az hamarosan kiderül.) A közöny falán legfeljebb az oligarchák némelyikének közvetlen rokonságát vizsgáló kutatások ütöttek apró réseket. A jelenség alighanem összefüggésben áll azzal, hogy a magyar történetírás hagyományosan — és, a forrásadottságok már említett jellemzője miatt, bizonyos mértékig érthetően — mindenkor a királyi hatalmat állítja vizsgálatai középpontjába; jellemző módon az oligarchák sem saját jogon, hanem e hatalom ellenfeleiként keltették fel a kutatás érdeklődését. Az okok ismerete azonban nem teszi elfogadhatóvá a helyzetet. Az előző századforduló — manapság a többnyire megbélyegzőnek szánt „pozitivistá” jelzővel illetett — adatfelhalmozását e téren javarészt a genealógiai érdeklődés tartotta lendületben, s bár nem vitatható, hogy a régi mesterek munkamódszerei ma már sok szempontból elavultaknak számítá-

nak, azon érdemes lenne legalább időnként elgondolkodni: a lesajnált „pozitivisták” eredményei nélkül vajon mennyivel tudnánk ma többet a magyar középkorról annál, mint amennyit Thuróczy János hajlandó volt krónikájában elmesélni? Az viszont valóban nehezen érthető, hogy miért maradt el a későbbiekben a felhalmozott ismereteknek a pusztá genealógiai rekonstrukción túlmutató szempontokat is hasznosító feldolgozása. Még feltűnőbb, hogy az oligarcháknál jóval kevesebb figyelem jutott azoknak, akik az uralkodó oldalán harcoltak az oligarchák ellen vívott küzdelem során: Csák Máté viselt dolgait már 1888-ban önálló kötet foglalta össze, Szécsényi Tamásnak ellenben, néhány évvel utóbb, egy nem is különösebben terjedelmes tanulmány jutott csupán.¹ Így aztán hiába pörgetjük végig a katalóguscédulákat figyelmesen a Garai, a Lackfi, a Szécsényi vagy a Szécsi családokkal foglalkozó monográfiák után kutatva a legteljesebb gyűjteménnyel rendelkező könyvtárban akár, sok oldalt nem használunk majd fel jegyzetfüzetünkben a 14. század első felében felemelkedő bárói családokra vonatkozó bibliográfiai adatgyűjtésünk gyarapítása érdekében tett kísérlet során.

Az, hogy jelen kötet mégsem szakirodalmi előzmények nélkül való, leginkább Engel Pál munkásságának köszönhető. A 19–20. század fordulója körüli évtizedek genealógiai és szfragisztikai eredményeit² követően ő volt az, aki számos írásában foglalkozott — a téma teljességre törő feldolgozásának igénye nélkül — a Drugetek és a Druget-tartomány történetével.³ Már dolgoztam a könyvön, amikor több, annak témájával szoros kapcsolatban álló munka látott napvilágot. 2012-ben jelent meg egy szerb kolléga, Đura Hardi monográfiája, mely a Druget család történetét a harmadik nádor, Vilmos haláláig foglalja össze,⁴ két év múlva elhagyta a nyomdát Szócs Tibor kötete, mely a nádori intézmény fejlődését dolgozza fel szintén az 1342-ig terjedő időszakban,⁵ de számos ponton érintkezik kutatásaimmal Spekner Enikő munkája is, mely a mai Budapestet alkotó nagyobb települések történetét rajzolja meg a 14. század közepéig.⁶ Az így előállt helyzet akár kényelmetlennek is tűnhetné, valójában azonban több az előnye, mint a hátránya. Ami az utóbbit illeti: felmerülhetne, persze, hogy észszerűtlenül párhuzamos kutatások folytak, csak hogy a magam munkájának középpontjában nem a Druget család története vagy a méltóságban egymást váltó három Druget — Fülöp, János és Vilmos — nádori tevékenysége áll, hanem a Fülöp, majd Vilmos által kormányzott északkelet-magyarországi tartomány, bár, természetesen, szó

1 Pór A.: Csák Máté, Wertner M.: Szécsényi Tamás.

2 Rómer F.: Régi pecséteinkről 54–59., Thallóczy L.: Adalékok 184–187., Hampel J.: A Drugethek őseiről 133–145., 207–213., Lehoczky T.: Czímertani adalékok 81–82., Wertner M.: A Drugethek genealógiájához 151–154., Miskolczi I.: A Drugetek őseiről 1–5.

3 Engel P.: Honor, vár, ispánság 904–907., Engel P.: Nagy Lajos ismeretlen adományreformja 145–148., Engel P.: Ung 42–50.

4 Hardi, Đ.: Drugeti.

5 Szócs T.: A nádori intézmény.

6 Spekner E.: Hogyan lett Buda.

esik majd a családról, valamint a nádori méltóság betöltésével összefüggésben felmerülő jelenségekről, miként János és Vilmos, valamint Óbuda kapcsolatáról is, mely utóbbi azonban szintén csak mellékszál a Druget-tartomány történetének szövetében. A szempontok határozott elkülönülése ellenére mindazonáltal feltűnnek az említett munkákban olyan elemek, amelyekkel magam is foglalkoztam; ezekben az esetekben, ha azoktól függetlenül jutottam hasonló következtetésekre – megbocsátható módon talán – ragaszkodtam a magam változatához, ahol viszont felhasználtam kollégáim eredményeit a magam álláspontjának kialakításához vagy kifejtéséhez, hivatkoztam munkáikra, amint az magától értetődik. Az említett előnyök legfőbbikét ugyanakkor abban látom, hogy immár különböző szempontokat követő, egymást kiegészítő és igen részletes vizsgálatok állnak a rendelkezésünkre a 14. század első felének történetében kulcsszerephez jutó bárói családok közül legalább a Drugetek históriájára vonatkozóan. Az sem mellékes talán: ha több, egymástól függetlenül dolgozó kutató jut igen hasonló következtetésekre – mint történt az például a nádori kúria Visegrádra költözése kérdésében –, akkor nagy az esélye annak, hogy az efféle eredmények az átlagosnál szilárdabb lábakon állva kínálhatnak kiindulási pontot a további kutatók számára.

Kedves kötelezettségemnek teszek eleget, amikor köszönetet mondok kollégáimnak – közülük is kiváltképpen Csukovits Enikőnek, Nógrády Árpádnak és Weisz Boglárkának –, akik mindig készek voltak egy-egy még alakulófélben lévő elképzelésemet megvitatni velem, és sosem tagadták meg tőlem értékes tanácsaikat. A velük folytatott eszmecserek során gyakran szembesültem azzal, hogy a makacsság nem azonos a következetességgel. Mindaz, ami jó a kötetben, nekik is köszönhető, az esetleges hibákért azonban minden felelősség engem terhel.

Köszönet illeti végül a Történettudományi Intézet kiadványcsoportjának munkatársait a kéziratthalmaz könyvvé formálásáért, a Nemzeti Kulturális Alapot pedig a kötet megjelentetésének támogatásáért.

Óbuda, 2017. január 31.

Zsoldos Attila